

Всі ці обставини створили сприятливий ґрунт для картографування основних календарних звичаїв та обрядів, що, у свою чергу дали змогу деталізації та локалізації обрядів у компаративному сприйнятті. Увазі читача у двох монографіях А.Мойсея представлені 21 етнографічних карт. Це дозволило провести певну класифікацію календарної обрядовості східних романців у масштабах буковинської етнографічної зони, виявити локальні явища, проаналізувати їх залежність від просторового розташування, від географічних, кліматичних умов тощо.

Безперечний інтерес викликають тексти колядок, зимових драматичних обрядів тощо, поміщених у додатках книги [2, с. 250-291]. Ілюстративний матеріал, розміщений у монографії, відповідає високим нормам якості, підібрані вдало та корелюються з текстом роботи.

Автор наполягає на прикладному значенні вивчаємої теми для економіки Чернівецької області, як і всього Єврорегіону "Верхній Прут". Це мало б викликати інтерес до книги з боку тих структур, які займаються розвитком туризму у краї. Крім цього, монографія притягне безперечну увагу до себе істориків, краєзнавців, філологів, етнологів, всіх аматорів вивчення минувшини.

Джерела та література

1. *Мойсей А.А. Магія і мантіка у народному календарі східнороманського населення Буковини / А.А.Мойсей. - Чернівці: ТОВ "Друк Арт", 2008. - 320 с.: 16 іл.*
2. *Мойсей А.А. Аграрні звичаї та обряди у народному календарі східнороманського населення Буковини / Мойсей А. А. - Чернівці: ТОВ "Друк-Арт", 2010. - 304 с.: 36 іл.*

Прігарін О.А.

УДК 94(477):355-058.229"16/17"

**СОЦІАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЖЕРЕЛ ДИНАМІЧНОЇ МЕНШИНИ:
[Рец.: Мільчев В.І. Соціальна історія запорозького козацтва
кінця XVII - XVIII століття: джерелознавчий аналіз. - Запоріжжя:
АА Тандем, 2008. - 369 с., іл.]**

На відміну від "культури мовчазної більшості" А. Гуревича, українське козацтво ніколи не було домінуючою верствою суспільства. Але ця "меншість" настільки активно увірвалася на простори Євразійської історії, що породила чіткий семіотичний стиль думки та дії. Не випадковим є існування "козацьких" епітетів стосовно, наприклад, архітектурно-мистецького стиля, літописних творів та взагалі - у відношенні до

цілого періоду історії України. Знаковий ресурс козацтва був та залишається привабливим для всіх галузей життєдіяльності нашого сучасного суспільства.

Цим й зумовлений факт бібліографічної "популярності" козакознавства. Не буде перебільшенням стверджувати, що жодна інша тема в українському минулому не може порівнятися із сукупністю праць, що присвячені запорожцям. На тлі цього величезного обсягу текстів продовжують привертати особливу увагу роботи Запорізької школи істориків. Представники її завжди відзначаються добротністю емпіричного підбору, оригінальністю у постановках завдань, творчими та, водночас, ґрунтовними коментарями й висновками. Одною із заповук такої пошани слушно вважається джерельне забезпечення дослідницьких пошуків.

Поєднуючи виразні риси свого академічного центру, вже відносно давно працює В.І. Мільчев. Його публікації достатньо широко поширюються у колі фахівців та є яскравими прикладами "запорізького позитивізму", що здобув свій авторитет та отримав своїх читачів. Дещо консервативна наукова стратегія доводить свою продуктивність новаторством фактографічного та аналітичного рівнів. І про це свідчить чергова праця Володимира Івановича, що узагальнює питання джерелознавчих студій діапазону можливостей реконструкцій соціального розвитку козацтва протягом кінця XVII-XVIII ст.

В цілому, праця В.І. Мільчева характеризує історіографічний перехід від романтизму до раціональної прагматики. Тема козацтва настільки була опоетизована захопленнями (або - навпаки), що вже вимагала спокійного огляду та аналізу евристичних можливостей документальних даних. На відміну від середньовічного селянства, українське козацтво відоме не тільки крізь відображення у зовнішніх джерелах - воно саме породжувало чимало свідчень або его джерел. Намагання розібратися у ендодикурсах групи, їх еволюції та особливостей їх вибудовування у контекстах різних держав вимагало від автора вирішення низки теоретично-методологічних питань класифікації, типологічних характеристик, розкриття евристичних можливостей окремих видів джерел. Паралельно потрібен був ефективний пошук нових корпусів матеріалів, введення їх до наукового обігу. Все це вдалося реалізувати запорізькому колезі у своїй книзі.

У формально-принциповому вступі до проблематики (розділ 1) В.І. Мільчев детально аналізує складання інтелектуальних уявлень про "козацтво" сумісно із процесом накопичення джерельних матеріалів. Саме такий підхід дозволяє перейти від механічної анотації бібліографії по історичним періодам до справжньої історіографічної реконструкції факторів

та форм археографії козацтва. Основну увагу зосереджено на прийомах та принципах виявлення джерел, введення їх до наукового обігу, конструювання інтерпретаційних схем. Таким чином процеси включені водночас і до історії України, і до тенденцій формування польової, камеральної та едиційної археографії.

Проте параграф, що присвячений методологічній проекції дослідження виглядає не таким однозначним. Крім вдалим та своєчасних характеристик (наприклад, нарративного аналізу різними техніками), він містить майже ритуалізовані формули "історизму" та "об'єктивності", зайві, на наш погляд, описи синтезу тощо. Це все наукові трюїзми, що зрозумілі у жанрі дисертаційного дослідження, але навряд чи виправдані у модерній монографії. На користь автора, можна відзначити, що принципи прописані під власну роботу. Але критика пострадянських залишків попереднього письма вимагає від нас відмовитися від зрозумілих наукових процедур - хіба є праці без аналізу чи то синтезу? Чи є тексти, автори котрих відверто кажуть про свою ангажованість або які "не сповідають" історизм як шлях подання матеріалу?! На наше переконання, це все приклади бюрократизації та формалізації наукового процесу, що вміло приховують реальні прийоми (однак не в даному випадку).

Далі, аналізуючи умови та обставини історичного контексту формування джерельної бази з соціальної історії Запорозького козацтва, автор не лише уникає (здається, що свідомо) академічних ритуалів, але виявляє хист до творчих інновацій. Викладаючи складні процеси перманентного переходу козаків - від держави до держави, В.І. Мільчев намагається прослідкувати та надати продуктивний опис принципів керування та упорядкування, що змінювалися не менш динамічно, ніж власне козацька спільнота протягом всього XVIII ст. Оригінальними здобутками слід вважати реконструкції діловодства та його ведення, а також походження та функціонування фольклорних історій. В останньому, він проявив себе не лише як фаховий історик-джерелознавець, але й як людина з широким потенціалом ерудиції. Демонструється не вічна "шлиманська" проблема співіснування "реальності-переказу", скільки простежується сучасні прийоми структурно-функціонального аналізу.

Наступний, 3-й розділ монографії, демонструє узагальнення власного археографічного пошуку автора, що проводився тривалі роки по різних архівосховищам Європи. Крім достатньо традиційних (українських та російських), до уваги В.І. Мільчева потрапили корпуси джерел з архівів, які майже не задіяні дослідниками. До таких слід віднести колекції польських та турецьких установ, багато з яких вперше вводяться

до наукового обігу, а також - архі-піонерські розвідки з Сербії та Хорватії. Завдяки такій географічній ширині, тема козацьких мандрювань переходить з гіпотетичних припущень на рівень конкретних реконструкцій.

Після формального огляду де і що знаходиться, автор монографії детально розбирає принципову варіативність даних джерел (4 розділ). Заради цього він пропонує свою класифікаційну схему, що будується на загальній типології та принципах евристичної насиченості. Під час викладення такої схеми запорізький колега розкриває можливості реконструкцій, виходячи з характеру даних. Ці сюжети вдало вписуються до процедур т. зв. "зовнішньої критики" джерел, сутність якої розкривається шляхом аналізу структури документів, а також семантики їх даних.

Прийоми "внутрішньої критики" розкриті на прикладі конкретних методів характеристики інформативних можливостей джерел з соціальної історії козацтва (5 розділ). Зокрема, предметами спеціальної уваги виступили: розвиток соціальних структур та диференціації; соціальна мобільність як прояв масових рухів; відтворення особливого етосу козацтва. Аналізуючи ці сюжети, автор виходить не з абстрактно-романтичних припущень (яких визнаємо чимало навіть у науковій літературі), а лише з позицій потенціалу джерельної бази. Це робить її відповідний розділ, і всю роботу конкретно-історичною, яка будується на даних різновекторних джерел. Вона позбавлена й зайвих припущень та, водночас, і занадто фактографічної локальності. Усі факти пройшли "горнило" джерельної критики та процедури синтетичності та адекватності з історіографічними ландшафтами.

Важливе інформаційне значення мають додатки до монографії. Це схеми, що відображають адміністративну суб'єктність козацтва у різних політичних режимах кінця XVII-XVIII ст. Завдяки ним стає зрозумілим не лише механізм створення документальних даних, але й ілюстративна чіткість щодо підпорядкування козацьких угруповань окремим органам державного управління. Наочно демонструються особливості ієрархічних структур Російської, Османської та Австрійської імперій. Це, безумовно, посилює прикладне значення роботи для формування історичних знань та розвитку освіти.

Як завжди, до праць такого обсягу можна пред'явити чимало заперечень. Вони виникають під час читання тексту - стилістично нерівномірного: від "сухого" перерахування до сміливих узагальнень. Але наприкінці розумієш, що це своєрідна авторська метода. Так саме хочеться полемізувати з автором у трактуванні соціальних рухів виключно як

протесно-повстанських подій. Але такі дискусійні моменти відносяться до поля інтерпретаційних коментарів. Впевнений, що масштаб праці має бути оцінений в іншій площині - вперше в історіографії на тлі історичних процесів показано формування різних типів джерел. Аналогічно виявлені можливості дослідницької роботи з ними, на підставі якої можна створювати чимало наукових праць. Ось цим перспективним потенціалом і зумовлена цінність праці В.І.Мільчева. Привітаємо його з виходом такої фундаментальної монографії та побажаємо подальших успіхів на полях історичної науки!